

chappij.

traat 72.

Predikanten en Scholen, rimonium".

Nederland ir te ZWOLLE.

t bedrag:

100%, OO.

F. J. Bolt.

teertig-jarig

vang:

Kerk te Enkhuisen lallum f 43; te 3 1/2 te Alkmaar f 69,82 1/2; van Oldemark f 2,50; v. v. t. a. f 5; van rleviet te Eenter vrieden te Zeist J. van der Velden ralingen f 10; te 28; te Gramsber- Vennep f 70,94; A. f 10; L. de f 25; van Mr. G. f 100; van den van Prof. Dr. F. f 10; Geref. Kerk f 33; H. B. te R., rik te Oude Leije, egom, f 60; te 87.

udenten Studie-

vang:

maat te Schettens n heer N. Molder

ische Faculteit: kingen: ien).

J. Allaart uit f uit Harlingen f 22,50; door den te Gasselster- oor den heer H. laarlo, f 14,50; f 12,50.

A. S. f 1.

N. MARIE Jr., Penningmeester, eizersgraacht 164.

6327.

De Heraut

Door de

Gereformeerde Kerken in Nederland.

Het nadrukken van den inhoud van dit blad is verboden overeenkomstig de Wet op het Auteursrecht.

Dit blad wordt geregeld des Vrijdags aan de geabonneerden verzonden. Bijdragen van medewerkers, ingezonden stukken en alles wat verder den inhoud van dit blad betreft, te adresseren aan de REDACTIE. Abonnementen en Advertentieën aan de ADMINISTRATIE. Bureau: N.Z. Voorburgwal 90-92, te Amsterdam. Inzendingen, die later dan Dinsdag 's namiddags te 12 uur worden ontvangen, kunnen voor het nummer van die week niet meer in aanmerking komen.

Zondag 24 October 1920. N°. 2231.

Abonnementsprijs: franco aan huis, per drie maanden f 1.80 bij vooruitbetaling voor het Buitenland en Ned.-Indië per jaar f 7.20 bij vooruitbetaling. Afzonderlijke nummers f —.15. Advertentieën: van 1 tot 5 regels f 1.35, met inbegrip van bewijsnummer, voor elken regel meer f—.25. Aanvragen en vermelding van liefdegaven f—.12 per regel.

Van de Kerk. LXV.

Maar in dit alles zijn wij meer dan overwinnaars, door hem die ons liefgehad heeft. Rom. VIII:37.

In de geschiedenis teruggaande, komen we thans aan het Gnosticisme toe, dat tot in de 11e eeuw aan de zuivere ontwikkeling van het kerkelijk leven zoo geduchte schade berokkende. Het begon zijn bedenkelijke woeling reeds in de 3e eeuw, en liet zich eerst aan het einde der 11e eeuw bezweren, zoodat het tot aan de 12e eeuw reikte. Bij voorkeur stellen we hierbij het Manichaïsme op den voorgrond, wijl hierin de principiele afwijking 't verst in afdoling ging, en zelfs een geloofsheld als Augustinus er een tijdlang op uiterst bedenkelijke wijze door werd meegeslept. Hierop mag, thans te eer, opnieuw gewezen worden, omdat het metterdaad niet te verheven valt, dat zich thans het Gnosticisme opnieuw gereed maakt, om tot in de Kerk, onder den vorm van het Modernisme, te herleven. In het wonder dient zich hier het gevoelige punt aan. Het huidige Modernisme blijft zich deels in geloovigen vorm hullen, maar stelt hierbij toch als beheerschende gedachte op den voorgrond, dat het wonder geheel ten onrechte in het geloofsmysterie insloopt. De moderne theologie mijdt het wonder op besliste wijze. Daar nu geheel de Christelijke Belijdenis rust en steunt op het allerwegen ingrijpende wonder, dat in de gevallen werd indringt, om een wedergeboorte in het ingestorte en in zijn merg en been aangetaste menschelek leven te voorschijn te roepen, mag geen oogenblik verheeld, dat een richting of filosofie, die principieel het wonder uitsluit, lijfrecht tegen de Christelijke openbaring verstaat. Het is daarom niet slechts vaarlijk, maar in beginsel volstrekt ongeoorloofd, om wat zich als Moderne Theologie aandient, nog onder de Christelijke Godgeleerdheid te rekenen. We geven volgaarne toe, dat ook hier zich graadverschil vertoont. Er zijn moderne theologen, die althans nog ten deele aan de inwerking van het wonder in den grooten wereld-omkeer vasthouden, en die, al verwerpen ze het wonder in zijn veelvuldigen vorm, gelijk de Schrift 't ons voorhoudt, toch in de eindbeslissing van het heele, nog een geheel ongewone indringing van het Godsbestuur toelaten, maar dat was bij de Gnostieken evenzoo. Oatdeed zich daarentegen het Gnosticisme in zijn eindvorm van alle Schriftuurlijke inmenging, en ging het in zijn naakten eindvorm over, dan was het in zijn wortel heidensch, en had het Christendom slechts misbruikt om zijn zeer uitlokkende vorm, waarmede ten slotte gespeeld werd. De Christelijke religie is de religie der ontzondiging en verlossing. Haar onderstelling is en blijft steeds, dat er drie stadiën zijn. In het eerste stadium staat ge voor de zuivere, ongeschonden Schepping; in het daaropvolgend stadium is die eerste gaafheid der Schepping radicaal geschonden en verbroken, en gaat 't zonder een bijzondere genadeopenbaring al te gader te loer in onherstelbaar verderf; doch in het dan komend derde stadium doet zich een keer in dezen rampzaligen toestand voor, die te weeg gebracht wordt door 't verschijnen van den Middelaar. Maar dan kan het ook niet anders, of deze Middelaar brengt zijn Verlossingswerk tot stand, niet door normale ontwikkelingen, maar door wondere ingrijping. Hier is daarom het wonder ten eenenmale onmisbaar. Wat God eens zuiver schi-p, is in zijn oorspronkelijk bestand geknaakt en gebroken. Gript er nu geen wonder in, dan lost 't alles zichzelf op. Eeniglijk en uitsluitend het wonder ingrijpen van Gods zijde kan dan nog redding brengen. Het wonder komt er derhalve niet bij als ornament, maar is hier hoofzaak. Op 't wonder komt 't aan, en van 't slagen van het wezenlijk wonder haagt de uitslag van 't geheel af. En hieruit nu volgt, dat ge de Christelijke lijn nimmer verder dan tot een bepaald punt moogt doen voortglijden. Steeds en onveranderlijk moet bij alle dege en echte opvatting van het Christendom het wonder op den voorgrond staan, en zoo den gaven van het werk als den einduitslag ervan beheerschen. Ge kunt en moogt daarom niet beweren, dat er tweeterle opvatting van het Christendom zou zijn: de eerste die dusver en van oudsher steeds golden heeft en in de Heilige Schrift u tot in de kleinste bijzonderheden wordt voorghouden, en daarnaast zou dan de tweede, humanistische en moderne staan, die 't wonder voor onhoudbaar en onmogelijk ver-

klaart, en van geen wonder als onze redding beheerschend weten wil, en nu aan niets anders geloof wil hechten dan aan wat onze normale denkerwereld ons aanbeveelt. Geheel deze tegenstelling nu en zelfs geheel deze onderscheiding moet verworpen worden. Alleen de eerste voorstelling geeft ons de Christelijke religie, en het tweede, wonderlooze, dat men er voor in de plaats schoof, heeft niets met het Christendom gemeen, en is geen Christendom, maar is feitelijk niet anders dan een modern Gnosticisme, 't welk met het zaligmakend Christelijk geloof noch schijn noch wezen gemeen heeft, en er geheel buiten staat.

Hiermede is niet gezegd, dat zulk een modern Gnosticisme niet zeer belangrijk in zijn voorstellingen kan wezen. In Plato kan men genieten, Aristoteles kan ook voor ons in menig opzicht een vruchtbare leermeester zijn, doch nooit en nimmer kunnen of mogen ze de Schriftuurlijke voorstelling van het groote Genadewerk beheerschen. Het Genadewerk in den Middelaar blijft beheerscht door den aard en de uitwerking van den val van ons geslacht in zonde. Die zonde nu brengt niet slechts een gedeeltelijke wijziging in den vorm aan, maar plaatst ons voor een geheel andere wereld. Zal er derhalve redding dagen, dan moet de Middelaar, die redding zal aanbrengen, een radicale wijziging veroorzaken in de wereldverhoudingen. Het loopende proces kan dan niet eenvoudig aan zijn eigen gang worden overgelaten. Er moet met Goddelijke Almachtigheid in dit ten verderf gaande proces worden ingegrepen. De richting waarin 't zich al tezaam beweegt, moet door den Middelaar in haar tegendeel worden omgezet. En zoo alleen kan de herstelling en herleuning van wat verloren en uitgeslet, bereikt worden. De hiervoor zoo onmisbare ingrijping kan niet van zelf tot stand komen. Op alles beslissende en alles beheerschende wijze moet hier worden ingegrepen. Wat door den val scheef was getrokken, moet weer recht worden gezet. Hiertoe nu was de gevallen mensch ten eenenmale onmachtig. Dat kon hij niet realiseren. En daarom moest het wonder hier van boven ingrijpen. Een Middelaar, die niet door het middel van het wonder geheel den toestand omzet, is volstrekt ondenkbaar, en waar straks deze Middelaar zich in Goddelijke hoogte naar den Troon van God Drieëenig terugtrekt, daar moet de Heilige Geest, als de derde Persoon in de H. Drieëenig, de verbinding tusschen God Drieëenig en het geheel menschelek geslacht volcinden, en alzoo aan de herstelde en door een wonder vernieuwde schepping een volkomen triomf waarborgen. De val, de verlossing en de eindtriomf hangen onverbiddelek saam, en daarom wie het wonder ter zijde zet, loochent en ontwricht het Christelijk karakter der herboren wereld.

Hierop moet te nauwkeuriger gelet, overmits het Gnosticisme al spoedig in het Manichaïsme verliep, en in deze schepping van Mani een vorm erlangde, die zelfs Augustinus meer dan een oogenblik verleidde, en, al kwam ze uit Perzië en Babylon, tot ver in het Westen van Europa doordrong. In het van meet af meest gewilde Gnosticisme, dreigde steeds het gevaar, dat het de Christelijke Kerk wel in Evangelischen trant liet voortbestaan, maar er een geheimzinnigen ondergrond onder schoof. Men onderscheide dan een Syrischen en een Griekschen vorm van het Gnosticisme, de eerste meer Oostersch, en de tweede meer Westersch gezind. De Aziatische type vond in Cerinthus en Saturnius zijn meest naar voren tredende tolken, terwijl de Grieksche of Helleensche Gnostiek aan Basilides en Valentinus meest zijn eerste opbloei dankt. Een derde vorm, die bij Rome op een gedeeltelijke sympathie scheen te mogen rekenen, vond zijn gedeeltelijke tolken in Marcion en Bardesanes. Alle deze Gnostische vormen echter bleven aan de Christelijke banier zich vastklemmen. En juist daarom is het historisch geraden, ten slotte altoos weer op Mani terug te gaan, en zulks wel eenerzijds om het hoog ernstig karakter, waarin Mani zijn stelsel vooruit schoof, en anderszijds omdat bij Mani's optreden het helderste uitkomt, hoe principieel het Christendom door hem op zijde werd gedrongen, en hoe uiterst gevaarlijk zijn stelsel tot in de 12e eeuw gepoogd heeft aan het Christendom niet slechts afbreuk te doen, doch het principieel te ondermijnen en te verdringen. Mani stamde af van een oud-Babylonisch geslacht, doch bevond zich in zijn eerstmetellende levensjaren in het Rijk van den Koning van Perzië, waar hij van de zijde

der Regeering telkens op gevoelige wijze gekastijd werd, ter oorzaak van zijn rusteloos optreden tegen den toenmaligen Koning Schâhpur, Zoroaster's invloed in Perzië wekte in hevige mate zijn tegenzin, en van zijn 24e, of wil men nauwkeuriger, van zijn 28e jaar af, kondigde hij zich zelf aan als een heiligen Paracleet, die er op bedacht was de aloude traditie in Perzië te ondermijnen en een geheel nieuwe religie in Perzië en oud-Babylonie ingang te doen vinden. Reeds van zijn vroegste kinderjaren af had de Christelijke traditie hem veel meer toegelachen dan hetgeen Perzië aan Zoroaster dankte, doch al stelde hij er zelf prijs op, zijn gedeeltelijke sympathie voor den Christus niet te verbergen en in zijn eigen stelsel onderscheidene elementen der Christelijke traditie op te nemen, toch aarzelde hij in zijn latere, zelfstandige ontwikkeling geen oogenblik, om zijn geestelijken band aan het Christendom prijs te geven. Zeker geschiedkundig verband met wat Bethlehem een kleine vier eeuwen vroeger onderscheiden had, meende hij niet te mogen loochenen, maar evenals later Mohamed de gedeeltelijke waarde en betekenis van het Christendom wel erkende, doch om er voorts geheel zelfstandig een eigen Religie uit op te bouwen, zoo verging het en zelfs sterker nog aan Mani. Mohamed heeft althans zijn opkomen uit het Christendom nimmer principieel verloochend, en veel eer prijs op gesteld steeds op zijn berkomst uit Bethlehem nadruk te leggen; en dit nu juist wilde Mani niet. Het Christendom, gelijk hij het nu een ervaring van lange jaren achtte te kunnen beoordeelen, miste z. i. het heilig karakter dat de zuivere Religie behoort te tonen. Mani stond er op, om in den hoogsten zin voor een religie te ijveren, die zich zelf op alle manier door haar hoogheid optreden aanbeval. Drie graden van heiligheid moesten zich z. i. in de belijders vertoonen. Hij zelf als Mani stond boven allen, want in hem was de Paracleet verwezenlijkt. Zijn zuivere tolken nu waren de volstrekt heilige Voor-gangers, die een geheel eenige positie onder de aanhangers van Mani innamen, en van dag tot dag zich geheel hadden te beheerschen, om als heiligen tegen de onheiligen niet alleen over te staan, maar onveranderlijk in te gaan. De tweede klasse kon zich niet op even heilig karakter beroepen, maar rekende toch onder de toonaangevende verkorenen mede, en die daarachter opkwamen vormden de laagste, zij 't al eveneens heilige groep der aanhangers. Zijn aanhang deed als van zelf 't meest nog aan de orde der monniken en aan het kloosterleven denken, maar zelfs deze orde van Roomsche geheiligden wilde Mani ook verre overtreffen. Het gehele leven van den vrome moest naar zijn stellingen eisch van de wereld afgezonderd en aan zijn heiligheden gewijd zijn. Iets waarbij hij zonder aarzeling ook steeds aan zich zelf den dacht. Ook hem persoonlijk moest toch de hooge eere worden toegebracht. Ook persoonlijk was hij zelf in de Goddelijke sfeer opgenomen, en moest hij als voorwerp der Vereering, zoo niet der Aanbidding, worden aangeroepen.

Het karakteristieke van wat Mani zelfstandig verzon en doordreef, was zijn geestelijk Dualisme, dat hij op de scherpe wijze in geheel zijn levensbeschouwing liet indringen en niets sparend op het heele toepaste. Dit Dualisme was voor hem niet een droef gevolg van de zonde, maar was het fundament waarop van meet af geheel de bouw van zijn theologie rustte, en dat op geenerlei wijze mocht worden terzijde gedrongen, maar eeniglijk den stand van hetgeen saam het heele vormde, moest blijven beheerschen. Dat zijn herkomst uit Perzië en de naderking van Zoroasters stelsel hierop inwerkten, kan niet betwijfeld worden, maar toch moet zonder aarzeling erkend, dat Mani zijn Dualisme geheel verrassend op de spits dreef, zoodat het ten slotte geheel zijn denkerwereld, en in verband hiermede tevens geheel zijn religieus optreden, beheerschte. Hem was er derhalve alles aan gelegen, dat de tegenstelling tusschen den Heiligen God en den niet uit te roeien Satan scherp zou worden opgevat en tot in den wortel zou doorzien worden. Niet eerst als vrucht van latere ontwikkeling, maar reeds in de jaren zijn jeugd, beheerschte hem deze tegenstelling tusschen het Goddelijke en Sataniësche geheel. Zelf sprak hij zich hierover reeds van af zijn eerste optreden af in het openbaar uit. Hij zegt zelf, dat hij van meet af optrad als de zuivere tolk en getuige van den Almachtige. Achtereenvolgens was geheel een reeks van getuigen Gods tegen Satan opgetreden, maar

zulkas met steeds klimmende klaarheid en beslistheid. »Gelijk eens Buddha, zoo getuigt hij, in het land van Indië, Zarathustra in het land van Perzië en Jezus in het land van het Westen optrad, is het slot van alle Prophetie door mij, den Mani, in het land van Babylon in het licht getreden." Hier gold alzoo regelrechte aansluiting en ontlooiing, en in Mani, als den Paracleet, bereikte deze ontwikkeling haar volstrekte voleinding. Mani stond niet meer onder of naast God, maar was zelf in de Goddelijke majesteit opgenomen. De grondstof, waaruit het Heelal zich allengs, in zijn scherp dualistische tegenstelling, gevormd had, was een mengsel geweest, een tot in den wortel toe geheel in elkaar opgeloste combinatie van twee lijfrecht tegenover elkander staande beginselen, en het proces van het leven dat het Heelal ontwikkelde, bestond nu uit een door niets gestuit streven om die twee principieel tegenover elkander staande grond-elementen in hun principieele tegenstelling tot steeds zuiverder ontwikkeling te brengen. Gevolg hiervan was, dat in de eerste ontwikkelingsphases, die elkaar vervingen, nog altijd zekere vermenging van het heilige en onheilige stand hield, en dat eerst in de laatste ontwikkelingsphase het hemelsche en het sataniësche element geheel van elkander zouden afgescheiden worden, om alsnu de heilige wereld in lijfrechte tegenstelling tegen de sataniësche over te stellen, en aan de heilige sfeer, waarvan Mani zich dan als Paracleet de leiding zag toevertrouwd, het exclusieve bezit van al wat Goddelijk en heilig was, te gunnen en te verzekeren, en deze dualistische tegenstelling op zoo besliste en niets ontziende wijze door te zetten, dat het Goddelijke en Heilige niet meer door het Sataniësche kon gedeerd worden, en beide werelden, zoo de heilige als de Sataniësche, elk in haar eigen bestand haar aanzijn zouden voortzetten. De drang voor de heiligen en verkorenen was nu maar, om hun aankleving aan het heilige zoo stipt en onveranderlijk door te zetten en vol te houden, dat Satan geen schijn van kans zelfs meer gelaten werd, om de stoornis, die vroeger zoo vaak in het Heilige werd aangebracht, te vernieuwen.

Hiermede hing 't van zelf saam, dat het Gebed in het Manichaïsme steeds op den voorgrond stond. Alleen het Gebed toch was geestelijk in volstrekten zin en kon tot geen inmenging van het zinlijke aanleiding geven. Alle offerande daarentegen was krachtens geheel dezelfde grondgedachte geheel uitgesloten. Vier gebeden daags was het minste waarop de eeredienst kon en moest herleid worden. Voorop stond het Gebed van den middag, wijl de zon dan het hoogste stond. Dan volgde het Gebed in den Namiddag bij zonsondergang. Het derde Gebed bond Mani aan het intreden van den Avond, en het vierde of laatste volgde omstreeks middernacht. Hieraan bond Mani zijn volgelingen zoo stelselmatig, dat ook Augustinus negen jaren lang telken dage deze vier gebeden in zijn vaste levensasantie opnam. Er is dan ook geen twijfel aan, of Mani heeft in den breeden kring die zich om hem verzamelde, zich zijn geestelijke heerschappij weten te verzekeren door de niets ontziende gestrengheid, die hij in het godsdienstige op zichzelf toepaste. Uitwendig was er in den meest letterlijken zin niets, dat den gewoon godsdienstigen en daarom nog half wereldschen mensch boeien kon. Al was hij dan ook bij zijn aanraking met de Kerkegezinden alleszins toetschietelijk, zoodat hij onder de Sacramenten Doop en Avondmaal opnam, en tot op zekere hoogte ook in de diaconale nooddrift hielp voorzien, toch was het eeniglijk aan het Gebed dat hij de hoogste waardij op religieus gebied toekende. Al het overige was inschikkelijkheid, en zulks niet uit zwakheid, doch als noodzakelijk hulpmiddel, om de bredere schare tot zich te trekken. Inzake het Dualisme tegenover Satan was hij onverbiddelek, maar die eerste, alomvattende grond-antithese onverbiddelek op alle punt indringende, zocht Mani zoowel met de Christenen als met de Mahomedanen steeds contact, en dit contact won hij steeds meer, en zoowel in Azië als in Europa, tot zelfs in Spanje toe, daar zelfs de Christelijke Religie zich niet vrij kon pleiten van de ver zich uitstrekkende zonde der halfslachtigheid. Wat we thans weer gedurig waarnemen, en in de 16e eeuw opnieuw doorwerkte, deed zich ook onder Mani's aanhangers gedurig gelden. Ze keurden met niets ontziende beslistheid de halfslachtigheid bij de meerderheid der Christenen telkens opnieuw af, en niet weinige Christenen moesten telkens opnieuw erkennen, dat ze ten deze metterdaad schuldig stonden.

Met de Baptisten, de Kwakers, de Menno-nieten lieten de volgelingen van Mani steeds zekere gelijksoortigheid in streven merken, en zulks ook hierin, dat de Manichaërs in de ééne periode uiterst scherp en niets sparend voor hun bijzondere godsdienstvormen opkwamen, doch dan ook weer verhoudingen en tijden kenden, waarin ze mat en dor tot soms zelfs de hoofdelementen van hun paganisme glippen lieten. Van Mani zelf geldt intusschen deze verslapping niet. Hij was in zeer beslisten zin een theologisch held van vaste overtuiging en van schier ongeëvenaarde bewaamheid. De geschriften die hij achter liet, waren in aantal schier onbegrensd, en van de eerste tot de laatste toe hoog ernstig van inhoud. Ook de Bama bleef tot het laatste toe voor Mani pleiten. Hij was steeds op nieuw vervolgd, en viel ten laatste als slachtoffer van de regeeringswoede die tegen hem losbrak. De dag nu waarop hij als slachtoffer stierf, is door zijn aanhangers toen in het groote heilige feest herschapen. Men vierde dit gedachtenisfeest in de maand van Maart. Een kathedraal met vijf verhoogingen zou dan telkens Mani's leerstoel voorstellen, en zoo aan den ter; dood gebrachten Leermeester herinneren.

Breeder hierop in te gaan, kan niet in de bedoeling van deze onze voorstukken liggen. Het door ons gestelde doel is bereikt, zoo helder wordt ingezien, hoe een Christendom dat zich van de Kerk van Christus losmaakt en op eigen wiken gaat drijven, onder den uitlokkenden vorm weer in de Heidensche gedachtenwereld verlopen kan, en gelijk 't ook nu weer valt waar te nemen, op verloocheining van den Christus Gods neerkomt.

Dr. A. K.

„Of er één is?“

Gaat om door de wijken van Jeruzalem, en ziet nu toe, en vernem, en zoekt op haren straten, of gij iemand vindt, of er één is, die recht doet, die waarheid zoekt; zoo zal ik haar genadig zijn.

Jeremia V:1.

Men kan het krasse, scherpe woord in Jeremia V:1 als speciaal nemen, en tot op zekere hoogte draagt het ook dan dat enig speciaal karakter. Het slaat dan enkel op het toenmalig Jeruzalem en op de toenmalige Joden uit Jeruzalem's omgeving, en zou als zoodanig voor ons zwak in beduidenis zijn. Doch het kan en mag ook anders opgevat. Er zou dan een uitspraak in liggen alerminst enkel over de toenmalige inwoners van de heilige stad, maar veel eer een algemeene realiteit uit spreken, die zich niet alleen in enkele periodes van 't volksleven herhaalde, maar zich in haar betekenis over heel het volksleven uitstrekt, geheel dat volksleven in zich sluit, en over heel dat volksleven een oordeel velt, dat voor alle geheiligd volksleven geldt, en alsnu ook op ons volksleven van rechtstreeksche toepassing is.

De vraag immers wordt geheel in 't algemeen gesteld, of de man van teederen ernst, die om zich heen ziet, ontwaart of het volk, waaronder hij zelf verkeerde en zelf behoorde, metterdaad voor wat zijn eigen aard en natuur aansaat, zich geheel buiten het genadeleven heeft buitengesloten. Geheel het denkbeeld van half en half valt dan weg. De vraag dringt dan tot het innerlijk en binnenste menschelek wezen door. Alle schijn valt weg en verliest betekenis. Op zich zelf is het zeer duidelijk dat op alle godsdienstig terrein zekere groep wordt gevonden, die zich aan het heilige vastklemt, het niet kan loslaten en er zich geheel aan overgeeft. Alleen maar, er is dan verschil. Verschil tusschen wat dan innerlijk in het verborgen van het zielsleven omgaat en hetgen uitwendig in het volle bewustzijn van het dagelijksch leven ervaren en gevoeld werd. En op dit standpunt zich nu plaatsende, spreekt de profeet het al omvattend, alles doordringend oordeel uit, dat er onder de geloovigen in hun onderling verkeer een opzien naar 't Heilige zijn moge, maar dat, hoe ook bezien, dit uitwendige van de vertooning, hoe oprecht, hoe ernstig ook bedoeld, toch minder door de innerlijke bezieling geheel gedekt wordt.

Immers er is onderscheid, of men zich tevreden stelt met wat in ons gewoon menschelek bewustzijn zich bij ons aandient, en hetgeen ons innerlijk wezen beheerscht, zoo dikwijls we ons geheel en gewillig aan de klare, zuivere innerlijke bezieling van ons verborgen leven toewijden. Er is het gewone en het meer bijzondere innerlijk leven. In dat ordinaire inwendige leven nu stellen we ons bijna zonder uitzondering tevreden met den goeden, gelukkigen indruk, dien we op onze omgeving maken. Ontvangt die omgeving den indruk, dat we gemeenlijk in het heilige ons verliezen, met het heilige bezig zijn, en in 't heilige 't doel onzes levens zoeken, dan wordt reeds hieruit een gevoel van heilig geluk, een besef van heilige zelfgenoegzaamheid geboren, dat we, ook in 't verkeer met elkander, tevreden en gelukkig zijn. Tusten we daarentegen dieper in ons inwendig be-